

Gyorstalpaló Győrújbaráthoz

Zalka Csenge Virág

(Győr):

hivatásos mesemondó és író. Az ELTE Régészet szakán szerzett diplomát.

2011-ben Fulbright-ösztöndíjjal utazott az USA-ba, ahol elvégezte az ETSU Mesemondó (Storytelling) mester-szakát, és kulturális tanulmányokból doktori fokozatot szerzett; kutatási témája mindkét esetben a mesemondás és a szerepjátékok kapcsolata volt. 2017-ben költözött vissza Budapestre, azóta a Világ szép Alapítvány munkatársaként gyermekotthonban élő gyerekeknek mesél. 2019 óta ő az Alapítvány mesemondó programjának szakmai vezetője.

Szabadúszó mesemondóként magyar és külföldi rendezvényeken lép fel, valamint szakmai műhelyeket, képzéseket tart. 2015 és 2018 között az Európai Mesemondó Szövetség irányító bizottságának tagja volt. Magyarországon és Amerikában is több könyve jelent meg. 2020-ban Ribizli a világ végén: Régi magyar népmesék mai gyerekeknek (Móra Kiadó) kötetével elnyerte a HUBBY Év Gyermekkönyv Írója díjat. Szintén 2020-ban jelent meg a könyv folytatása (A kalóz királylány: Nemzetközi népmesék mai gyerekeknek), valamint a Világ szép Alapítvány munkáját támogató mesekötete, Széltéstvér és Napkelte: Hagyományos mesék rendhagyó családkról címmel. 2021-ben újabb két tematikus népmese-gyűjteménye várható a Móra Kiadónál.

Az alábbi sorok egy fiktív régészhallgató tollából származnak, aki a 21. század első évtizedének második harmadában családjával együtt egy Győrújbarát nevű, teljes mértékben fiktív vidéki településre költözött. A szövegben található minden utalás száz százalékban a képzelet műve, valós helyekhez, személyekhez, hivatalokhoz, boszorkányokhoz és szólásokhoz való bármiféle hasonlóság a pusztá véletlen műve.

Első lecke

Az első és legfontosabb dolog, amit a győrújbarátiakról tudni kell, hogy mind egy szálíg rittyósok.

Ezt az alapvető és nélkülözhetetlen tényt egy (saját biztonsága érdekében meg nem nevezendő, de a nagyanyámmal közeli házastársi kapcsolatban álló) rokon tárta fel előttem, amikor tudatlanságomban azt találtam mondani: csak ide költözünk, a szomszéd faluba, az nincs is olyan messze, Győrújbaráton különben is ugyanolyan emberek élnek, mint bárhol másutt. Erre tessék, kiderül, hogy nem. Szüleim, amikor gyanútlanul megvásárolták a telket, elsiklottak egy minden ménfői számára nyilvánvaló tény, tudniillik a fent idézett szentencia felett: *Minden baráti rittyós.*

Más szóval: eleve súlyos hátránnyal indul bárhol a saját faluján kívül. Mert ott, ahol mindenki rittyós, egy rittyós persze nem lóg ki a sorból. Hosszas nyomozás után a szálak a nagy-mamához vezettek, akihez jobb híján felvilágosításért fordultam a leendő lakhelyemet fémjelző titokzatos kórság ügyében. A mama, a Magyar Népmesekatalógus 6. kötetét (*Rátótiúádák és falucsúfolók*) meghazudtoló részletességgel gyors egymásutánban felsorolta nekem a muffosokat, a görényeseket, meg még két-három szerencsétlen szomszéd fajtát, mire kibökte, hogy a rittyó nem valamiféle gombás fertőzés vagy démoni eredetű beszédhiba, de még csak nem is a szabadkőművesség egy elfajzott változata. Hanem tejfel. Amit *azok a barátiak* találékony módon krumplikásával keverték el, hogy többnek látszódjon a piacon. Kissé csalódtam, hogy a rejtély ilyen prózai megoldással zárul, így hát visszamentem az eredeti anonim adatközlőhöz a nagyszobába, hogy további információkkal vétezzem fel magam a győrújbaráti jövőre nézve.

Elsődleges forrásom néhány nappal később a modern néprajztudomány érdekében odáig merészkedett, hogy megszólitott egy rittyós nőt, aki vidáman felvilágosította a fenti elmélet hibás voltáról, amint azt alább idézem:

– Maga azt nem jól tudja! Mi nem pazaroltuk a drága tejfelt ilyesmire. Tejjel kevertük a krumplikását.

Egy hímmemű rittyós pedig még erre is rácsáfolt:

– Dehogy pazaroltuk rá a krumplit! Csicsókát használtunk.

Az adatok összegzéséből azt a következtetést sikerült levonnom, hogy a baráti kistermelői piacon a kora újkori történelem folyamán tejfel nem volt kapható, ám jelentős mennyiségű híg tejes csicsókához bárki hozzájuthatott nagyon kedvező áron. A barátiakra vonatkozó következtetését az eddigiek ismeretében mindenki vonja le maga.

Kiegészítés az Első leckéhez

Bizonyos Felső utcai egyének nyilatkozata szerint az egész rittyó-dologban csak az Alsó utcai lakosok voltak sárosak. Vagyis rittyósok.

Második lecke

A tények. A tényekre kell támaszkodni.

Ezt nem a papa mondta (ki gondolta volna?). Ezt az a kedves hölgy mondta, aki a hivatalban ült, amikor anya elment, hogy kukát kérvényezzen az új házukhoz. Kerek kukát, mert ugye egyikünk sem mobil emelődarú, hogy télen-nyáron kicipeljük a barátságatlan fekete dögöt százhusz métert az utca végére, ahol a kukásautó hajlandó felvenni. A hölgy anya tudtára adta, hogy kerek kuka van ugyan, de csak indokolt esetben, vagy szociális okból adható. Százhusz méter nem szociális ok, egészen addig, míg valamelyikünk sérvet nem kap cipelés közben. És akkor sem lesz a százhusz méter szociális ok. A sérv lesz az. Hogy hogyan kaptunk végül mégis egyet (kukát, nem sérvet), azt a feledés jótékony homálya takarja.

A következő keresztkérdés, hogy ha már van a hölgynek kerek kukája, akkor hová óhajtja húzni. Az utcára, feleli anya, ahol lakunk. Oda nem lehet. Miért? Mert ott lakunk. Tehát ahol lakunk, oda nem húzhatjuk. Első tény. Lehet húzni a Komlóvölgybe, a Komlólátra, meg lehet húzni még egy helyre, ha van ellenvetés (de ez nem tartozik a kukásautó munkakörébe). Tekintve, hogy a völgy a házunktól meglehetősen messze van, anya egészen biztos volt benne, hogy a hegyre szeretné húzni a kukát. Tehát a völgybe, egyezett bele a hölgy készségesen. Anya tett néhány kísérletet, hogy felvilágosítsa a „völgy” és „hát” szavak jelentéséről, a tények azonban

ellentmondtak neki: a térképen a Komlövölgy van a hegytetőn, és a térkép hivatalos térkép, tehát nem tévedhet. A térkép maga a papírra rögzített tény.

Szóval, hová kívánja húzni a kerekese kukát?...

Harmadik lecke

Úgy tűnik, sikerült lemaradnunk Győrújbarát legnagyobb nyári fesztiváljáról, vagy valami tragikus módon nem vettük észre, hogy ország-világ előtt meghirdették. Csak akkor döbbenünk rá, mekkorát mulasztottunk, amikor már elkezdődött, és teljes erejével tudatosult bennünk a tény, hogy kívül rekedtünk eme nagyszerű eseményen, melynek neve: Lucrezia Borgia Borászati Emlékverseny.

A szabályokat anélkül figyelhettük meg, hogy a kertünkben ki kellett volna tennünk a lábunkat.

Egyes pont: a résztvevők elfoglalják rajtpozíciójukat a kijelölt területen (ez általában a terület megvásárlásával egyenértékű, bár nem kizáró ok, ha valakit éppenséggel felbéreltek erre az alkalomra).

Kettes pont: a résztvevőket ellátják a gazdaboltokban kapható legbüdösebb és legártalmasabb vegyszerek széles skálájával – elvégre a verseny nem az egyenlőség jegyében zajlik, sőt, alapjaiban hasonlít egy kicsit a Forma-1 rendszerére: győzzön a jobbik. A vegyszerre és felszerelésre költött összeg remélhetőleg arányos a hatékonysággal. És minél nagyobb.

Hármas pont: a programban előre megadott időpontban az egyes számú versenyző beüzemeli felszerelését, és elkezd véligpermetezni a számára kijelölt területet. Pályabírók népes csoportja vigyáz a szabályok betartására, mint például a széljárás kiszámítása, hogy a Csernobilt megszegyenítő vegyszerfelhő lehetőleg teljes mennyiségében a szomszéd szőlőtlen telkére szóródjon, nehogy befolyásolja a többi versenyző eredményét.

Négyes, ötös, hatos, hetes stb. pont: a többi versenyző egymás után sorra megismétli a hármas pontban leírtakat.

Kilences pont: a bírák kiszámolják az eredményt. Pluszpontot jelent minden egyes egzotikus, Magyarországon eddig nem regisztrált bőr- és idegrendszeri mutáció, amely a verseny hivatalosan kijelölt öt kilométeres körzetében fél éven belül bekövetkezik. Tiszta szívből hálás vagyok a sorsnak, hogy e nagyszerű esemény részeseivé tett minket. Alig várom a borkóstolással egybekötött eredményhirdetést. Biztosan lesz egy-két eredeti íz.

Kiegészítés a Harmadik leckéhez

Eltelt egy év, és ez alatt az idő alatt sokkal árnyaltabb képet kaptunk a verseny szabályairól. Most már szag, szín és kórkép alapján is könnyedén beazonosítunk bármiféle vegyszert, amit a résztvevők bevetnek a győzelem érdekében. Ezek az alábbi, EU-kompatibilis kategóriákba sorolhatók:

Nagyon Enyhe (a gyerekek is pancsolhatnak benne, ha nem pazarolnak túl sokat; átlag heente egyszer lefújkaljuk vele a szőlőt meg a szomszéd csúszdáját, alapozásként).

Enyhe (erre már nagyobb betűkkel írták a figyelmeztetést, úgyhogy a gyerekek nem pancsolhatnak benne... túl gyakran).

Atlagos (más néven mezei méreg, mindenki ezt használja, nem okoz különösebb észrevehető károkat, a vastag tejszerű réteg az ablaküvegen senkit nem zavar; bármikor használható, érés előtt, alatt és után, télen, nyáron, kifogásképp, lazításképp, ízesítésként, vagy egyáltalán ok nélkül).

Komoly (ehhez már fel kell venni a maszkot, bár az csak kezdőknek és városi patkányoknak való, de jobb a békesség).

Tényleg Komoly (ennek már meg kell várni az egészségvédelmi idejét is, ezért ritkán használjuk, vagy olyankor, amikor a szomszédok nem veszik észre).

Bezzeg (teljes nevén „permet, amit én nem használtam soha életemben, BEZZEG a Pista bácsi a múlt héten...”. Megfigyeléseim szerint ezeket a vegyszereket kapja fel a szél a legkönynyebben, és viszi a legmesszebbre – Bezzeg Pista bácsi kertje több utcányira van a delikvenstől, és „mégis idefújta az a csúnya, gonosz, halálos vegyszert, amit én soha nem használtam...”).

Kéremszépen („Ilyen permet nincs is, réges-rég betiltották, hát hogy is juthatnék én hozzá, kérem szépen, amikor már nem is szabad forgalomba hozni...” Azonnali halált, enyhébb esetben lassú és kínos halált okozó mérgek, garantáltan megölnek minden élő organizmust, ami hozzáférhet a szőlőhöz, beleértve a szomszédcsigát is. Minden tisztességes gazdaboltban kaphatók a pult alól, és mivel nem léteznek, természetesen nem vonatkoznak rájuk a városi patkányok által kitalált egészségügyi szabályok sem).

Nincs-is-ott (a Kéremszépen-mérgeknek az a mennyisége, ami a szomszéd telken álló gyerek-medencébe, homokozóba, kitergetett ruhára, függőhintára és a teraszon fogyasztott reggelibe jutott, miközben tombolt a hegyen a tökéletes szélcsend. Ez a fajta permet semmi más, mint a képzelt játéka, puszta illúzió, öt érzékszervet becsapó káprázat, hiszen a sértett telek tulajdonosának minden pártatlan szemlélő, például a permetezést végző egyén is megmondhatja, hogy nincs is ott semmi. Avagy, hogy szó szerint idézzek: „Asszonyom, az csak a szaga!”)

Az általános felfogás szerint egyébként nincs miért aggódnunk, hiszen a vegyszerek csak a finnyás városiak gyomrának ártanak, tisztességes falusi embernek még soha semmi baja nem lett tőle, mi pedig már egy teljes éve itt lakunk, szóval nem is értem, anya minek izgul.

Negyedik lecke

A néprajzi kutatásoknak és a régészetnek elengedhetetlen része a temetkezések iránti érdeklődés. Minden népnek megvannak a maga szokásai, sőt, minden kisebb közösségnek is (ez most célzás akar lenni, hogy megint egy falubeli specialitás következik). Vegyük például a koszorúk esetét, ami eléggé általánosnak tűnik, de olyan ragyogó gyöngyszem a gyűjteményben, hogy kár lenne kihagyni.

Az a helyzet ugyanis, hogy nem szabad csodálkozni, ha hazaérve egy hosszú, megható és teljes rokonságot felvonultató temetésről a család idősebb tagjai azonnal nyüzsögni kezdenek, és teljes fordulattal már indulnának is vissza a temetőbe. Ez nem holmi morbid érdeklődés vagy érzelmős nosztalgia terméke, hanem egy nagyon gyakorlatias megfontolás: el kell olvasni a koszorúk szalagjait, mielőtt lemossa őket egy esetleges zápor. A szalagokon ugyanis rajta van az illető családtag, rokon, barát, ismerős stb. neve, aki a koszorút adományozta az elhunyt emlékének, és azt jól meg (és fel) kell jegyezni az ajándék főbb paramétereivel együtt, hogy – és most figyelj jól, kedves késői ivadéka nagyszerű őseidnek! – szóval hogy tudjuk, a későbbiekben *kinek mivel tartozunk*. Mert ha X. csak kis koszorút hoz a mi halottunkra, akkor mi is csak kicsit viszünk az övére (esetleg magára X.-re, bár nem valószínű, hogy ő ezt személyesen nyugtázza majd). De ha Y. kocsikerék méretű műanyag dália csodát hozott, akkor nekünk is össze kell húzni a nadrágszíjat, félretenni a pénzt, és reménykedni, hogy Y. rokonságában mindenki jó egészségnek örvend.

És most jön a forró kása, amit eddig igyekeztem elkerülni, de ha már belevágtam ebbe a leckébe, hát le kell írnom ezt is. Figyelmeztetés: az alábbi információ semmilyen formában nincs alátámasztva, és kötve hiszem, hogy bármiféle valóságalapja lenne. Az adatközlő kilétére vonatkozó nyomozásokat nem támogatok. Személy szerint teljesen mentes vagyok mindenféle előítélettől, éppen ezért a néprajzi adatgyűjtésen túl nem tulajdonítok az alábbiaknak semmiféle jelentőséget.

Na jó, és most jöjjön, aminek jönnie kell:

„A barátiak állva temetkeznek, mert sajnálják a helyet a temetőben.”

Ide löjtek.

Kiegészítés a Negyedik leckéhez

Kétévnyi passzív részvétel és szemlélődő álláspont után apa egy nap úgy döntött, drasztikus módon hozzájárul Győrújbarát látképének fejlesztéséhez. Piramist kíván építeni.

A dolog azzal kezdődött, hogy felmerült az igény egy garázsra, miután a téli hólapátolással és jégoldózással mindenkinek tele lett a hócipője. A kerekesszék-történetben (I. Második lecke) szereplő tények azonban vonatkoznak az építési szabályzatra is, garázst építeni ugyanis csak engedéllyel és a vele járó kinkeserves procedúrával lehet. Hosszas morgolódás és még hosszabb kutatómunka után családunk feje megtalálta a törvényt a kiskaput: síremlék építéséhez nem szükséges semmiféle engedély.

Kapóra jött, hogy Csutak kutyánk sajnálatos módon eltávozott közülünk az örök vadászmezőkre. A család lelkesen tervezni kezdte egy Csutak-mauzóleum létrehozását, emlékszobával, szarkofággal, örökmécsessel stb., amibe mellel egy tiszteletüket tenni kívánó gyászoló számára egy kocsibeálló is épül majd. Apa azonban vérszemet kapott, és kitört rajta a Róma, Théba, Athén stb. felépítéséhez vezető antik eredetű megalómánia. Kijelentette, hogy a hivatalos akadályok elhárulásának öröme nem áll meg egy mauzóleumnál, mert a kiskaput teljes szélességében ki kell használni, ha már adva van: gigantikus piramist fog építeni, gigantikus *rózsaszín* piramist az előkertbe, hogy mindenki messziről lássa. Lelkesen támogattam az ötletet, már csak a kísérleti régészet iránti rajongásból is; én lennék az egyetlen a tanszéken, akinek a kertjében saját piramisa van! Egyetlen apró tényező áll csak az építkezés megkezdésének útjában, mely majdan örök emléket állít Csutak-Hotep földi maradványainak: anya a világ minden kincséért sem engedi kiirtani az előkertből a tavaly ültetett diófát.

Talán később még meggondolja a dolgot.

Ötödik lecke

Minden valamirevaló falunak van boszorkánya. Győrújbarát azonban nemcsak valamirevaló falu, hanem egészen kiemelkedő: nekünk rögtön egy teljes dinasztánk van! Úgy hívják őket, hogy Ördögös Tóték (a telefonkönyvben valószínűleg csak Tóték). Nem sikerült minden információt összegyűjtenem róluk, és az alább közlésre kerülő adatokról is jó előre közlöm, hogy bár baráti forrásból származnak, átmentek előttem egy ménfői szűrőn is, szóval csak óvatosan azokkal az inkvizitorokkal.

Ördögös Tóték egy családot alkottak (szerintem nem lep meg senkit) és egy útmenti házban laktak (faluhelyen ez sem lóg ki a sorból). Intermezzo: a múlt idő teljes mértékben hipotetikus. Szóval: Ördögös Tóték matriarchátusban élnek, miszerint Tót asszony viszi a prímet minden boszorkányosságban, ily módon ő a dinasztia feje. Működésének lényeges eleme a szemmelverés, melynek során a kerítés felett ránéz az illetőre (gyűjtőmunkám során az adatközlő meg is mutatta, hogyan, de azt az arckifejezést elég nehéz lenne írásban visszaadni – valahol a Nagy Sándor felfelé bandzsító hellenisztikus portréi és Colombo hadnagy kacstintása között helyezkedik el). A szemmel vert egyén erre lefordul a bakról és komoly károsodást szenved. Érdekes lenne megtudni, mit kezd Ördögös Tót asszonyság a kocsin közlekedő potenciális áldozatokkal... mindenestre jelentős mértékű tömegmészárlást és közvagyonrongálást írt a számlájára a baráti folklór. Hogy férje, fiai, lányai, rokonai, barátai és üzletfelei miben ludasak, arra még nem derült fény.

Kiegészítés az Ötödik leckéhez

FONTOS! Kedves olvasó, ha történetesen baráti vagy és történetesen Tótnak hívnak, nyugodt lélekkel biztosra veheted, hogy a *másik Tótékről* van szó.

Hatodik lecke

Egy egész, győrújbaráti lakosként töltött év után azt hittük, mezőgazdasági munkák terén már nem érhet bennünket jelentősebb meglepetés.

Tévedtünk.

Elmúlt a nyár, elkezdődött az iskola. A fák levelei elszíneződnek, az égen békés felhők kóricálnak, elköltöztek a gólyák Gyirmótról. Egyszóval beköszöntöttek az aranyló, langyos, őszi napok, és a szemközti telekre valaki kihordott két vagon aranyló, langyos, friss trágyát. Szüleimmel elmerengtünk a falusi élet megkapó egyszerűségén és természetközelségén, elismerően bólogatva, hogy végre valaki nem használ vegyszert a kertjében.

Azután megfordult a szél.

Egyszer néhány hozzám hasonló művészpálinkával egymás verseit olvastuk, és a „tejszagú pusztá” kifejezés egy Alföldről származó srácból hangos röhögést váltott ki. Kezdek beleérezni tapintatlan művészetkritikájának rejtett mélységeibe.

Ajtót-ablakot szorosán bezárva, kigúvadt szemekkel ültünk itthon, és találgattuk, mennyi rejtett tartaléka lehet vajon az ellenségnek. A búz hullámokban ostromolta a tornácot; anya esküdött rá, hogy mindannyiunknak ki fog hullani a szemöldöke. Még nem találtam biológiai alapot erre a feltételezésre, de nem tartom kizárhatónak.

A környék kutyaállománya velünk ellentétben mennyei mannaként fogadta a szállítmányt, és alkalmi élményfürdőt rendeztek be a kerttel szemközt. Reggel-este kerülgethettük a kocsival a lehető legváltozatosabb méretű és állagú szőrcomókat, akik fel-alá korzóztak az árokparton, vagy kecses szökkenésekkel lubickoltak a sűrűjében, hogy azután elégedetten cammogjanak haza, és terítsék az anyagot az egész faluban.

Gyakorlott kutyatartók lévén szívünk mélyéről együttéreztünk a gazdáikkal. Már egyiknek voltak.

(Vége az első évnek.)